

אכל אוכלים טמאים וכו' במשנה יש ב' בבות אכל אוכלים טמאים לגבי פסול גוויה, ושתה יין ונכנס למקדש וכו'. ופירש"י במשנה דנכנס למקדש קאי על שתויי יין, ולא על אכילת אוכלים טמאים, דנטמא רק מדרבנן, וא"כ אינו חייב על ביאת מקדש. וכוונת המשנה רק להביא יחד ההיכ"ת שנוגע לדין אכ"פ. וכן מבואר ברמ' בפיה"מ וברע"ב.

אבל תוס' ביומא (מח, א ד"ה מדפסיל) כתבו דפשטות המשנה קאי גם על אוכלים טמאים, ובע"כ חייב היינו מדרבנן, והוכיחו מזה דשייך לשון חיוב אפי' בחיוב דרבנן.

וברגמ"ה כאן יש חידוש דין שכתב דמשכח"ל באכל אוכלים טמאים שנטמא מה"ת, והיינו כגון שנטמא אוכלים במת, ומת אבי אבות הטומאה אז האוכל נעשה אב הטומאה ומטמא אדם מה"ת להיות ראשון לטומאה, וכה"ג חייב על ביאת מקדש, וזהו ההיכ"ת במשנה כאן. והוא חידוש גדול דיתכן לאוכלים להיות אב הטומאה, ומקורו בפסחים יז, א, ע"ש, ועיקר שיטה זו מצינו בתורי"ד בפסחים (שם) בשם ר' שלמה בן היתום, אבל בתו"י כאן כבר כתבו דרש"י ס"ל דלעולם אין נעשה אוכל אב הטומאה, וזה הכלל הידוע דכל דבר שאין לו טהרה במקוה לא נעשה אב הטומאה, ולא מצינו אוכלים מטמא אדם מה"ת. ולמעשה תוס' לעיל (יב, ב) הביאו גי' במשנה אכל שקצים טמאים, שנטמא מח' שרצים בתורה, ולפי"ז אה"נ טמא מה"ת.

והנה, בדין שתויי יין מבואר עכ"פ דחייב בכניסה למקדש, וכתבו התוס' (ד"ה ונכנס) מתו"כ דרק אם עבד עבודה חייב, והוא דרשה בתו"כ (פרשת שמני פ"א ה"ד) שאינו חייב אלא בשעת עבודה. והיינו דטמא שנכנס למקדש חייב בלי עבודה וכן אם עבד חייב על העבודה בטומאה, אבל שתויי יין אינו חייב אא"כ עבד במקדש.

אבל למעשה נחלקו בזה הרמב"ם והרמב"ן, ודעת הרמב"ם (ביאת מקדש א, טו) דחייב אפי' בלי עבודה, שהוא מוזהר על הכניסה ואם נכנס מגוול ככה לוקה. וכ"כ בספר המצוות (ל"ת עג) שלוקה. אבל הרמב"ן שם משיג על הרמב"ם מתו"כ דרק עם עבודה חייב.

וכתב הרמב"ן דהרמ' מפרש דדין התו"כ אינו דצריך לעבוד אלא דאינו חייב אלא בשעת עבודה כלומר זמן הראוי לעבודה, וכ"ה לשון הרמ' שנכנס למקדש בשעת העבודה, וכתב הרמב"ן דהיינו לאפוקי בלילה דאינו זמן עבודה.

ובמנחת חינוך (מצוה קמט אות ב) תמה דגם בלילה זמן עבודה לאימורין, וג"ז חייב, וכתב דיל"פ בשעה שנפגם המזבח דאינו זמן הראוי לשום עבודה.

עוד יש לציין בזה לדברי הראב"ד על הרמ' שם דג"כ השיג על הרמב"ם, וכתב הר"י קורקוס דכוונתו כדעת הרמב"ן, אבל הגר"ח בספרו על הרמ' שם האריך דכוונת הראב"ד רק להשיג על זה שכתב הרמב"ם שחייבים גם אם נכנס ממזבח ולמעלה, וע"ז השיג דאין זה אלא מדרבנן, אבל בעיקר הדין מודה להרמב"ם דחייב גם בלי עבודה.

מחלוקת בברייתא באיסור יין ושכר. נקדים, יש קושי בלשון הפסוק של יין ושכר, דין משמע רק יין, ואילו שכר משמע כל דבר. ות"ק ס"ל דשכר נמי רק מיין ולא כל דבר המשכר דיליף מנזיר, ומפרש דרק על יין חייב מיתה כלומר יין המשכר בן מ' יום ורביעית, ובכ"ש ויין מגתו מוזהר עליו ואינו לוקה. שיטת ר"י דשכר כל דבר המשכר, וזה באזהרה, ויין במיתה. ולר"א שכר אינו עוד שם דבר אלא דרך שכרות, לאפוקי הפסיק או נתן לתוכו מים, וכן פסקו בגמ', ולמסקנא היינו נתינת מים דאינו חייב רק אם פחות מרביעית.

וכפשוטו לר"א ליכא מקור משכר לרבות שאר משכרים ופטור עליהו, וכ"כ רש"י עה"ת (ויקרא י, ט) וכן האריך הרמב"ן שם. וכן מבואר בתוס' כאן שהקשו מאכל תמרים אל יורה בכתובות (י, ב) ולדינא לר"א למה לא יורה, וכתבו שהוא מדרבנן, ע"ש.

אבל ברמב"ם (ריש ביאת מקדש) מבואר דגם לדינא כר"א חייבים על שאר משכרים בלאו, וכשיטת ר"י, והאריך בזה הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' שסג) לבאר שיטת הרמב"ם דמבואר דס"ל דר"א מודה לר"י לגבי שאר משכרים הגם דאין לו מקור וריבוי משכר, ע"ש.

והנה, בעיקר המחלוקת ת"ק ור"י, לת"ק מבואר השיעור, דברביעית חייב מיתה ושיעור כ"ש למלקות, ואילו לר"י לא נאמר שיעור. ונחלקו הראשונים בדעת ר"י בזה, דהראב"ד בתו"כ (שמיני א, ב) ביאר דבאמת מסברא אינו חייב אלא ברביעית כמו כל איסורי שתייה, ורק כאן לת"ק יין מיותר, דהרי שכר שכר

מנזיר ידעין רק דבר המשכר, ולכן יין לרבות אפי' כ"ש, וקמ"ל לאזהרה. ולפי"ז באמת לר"י אינו כן דיין לגופיה דרק על יין חייב מיתה, א"כ מסברא חייב רק ברביעית דאינו מיותר. אבל הרשב"א בשו"ת ח"א סי' שסג פליג דמשמע בגמ' דמסברא חייב בכ"ש, וכמו שאמרו לת"ק יכול אפי' בכ"ש וכו', משמע דכ"ה מסברא, וא"כ רק לת"ק קמ"ל שכר שחייב מיתה אינו אלא ברביעית, אבל לר"י דשכר לרבות שאר משכרים, אפי' אינו מיין, א"כ אין לו מיעוט, ומסברא חייב מיתה ואפי' בכ"ש. ושוב כתב הרשב"א דמסברא דכיון דבתורה נאמר לשון שתייה, יין ושכר אל תשת, לכו"ע בעינן רביעית, ובע"כ ליכא הו"א מסברא דחייב בכ"ש בלי ייתור של יין וכמש"כ הראב"ד. עוד כתב הרשב"א דכ"ש ל"ד, והכוונה לכזית לאפוקי רביעית, וכמו שמצינו בנזיר (לד, א) דעת משנה אחרונה שם דנזיר חייב בשתייה בכזית כמו אכילת חרצנים וכו', ולשון כל שהוא בגמ' כאן ל"ד, אלא שיעור מועט והיינו כזית.

{יסוד הרמ' בנקודה הנפלאה}

משנה. יש אוכל אכילה אחת וכו'. ומבואר דחייב אשם מעילה על נותר הגם דכפשוטו ל"ש כלום, וע' תו"י שחילקו בין קדו"ד לקדוה"ג, ויש להאריך בזה בנפרד בחלק שני לכאורה. ובתוס' תמהו למה ליכא עוד קרבן משום שבועה, ות' שליתא בשאלה, ואילו מקודשים אחר שכבר נשחט ונזרק לא מהני שאלה אח"כ. ובמשנה למלך (מעשה"ק פי"א ה"ד) למד מדברי התוס' כאן דרק אחרי זריקה א"א לשאול אבל אחר שחיטה יכול, וא"כ לדינא אם אכל קדשים לפני זריקה שחייב מלקות אפשר בשאלה ואינו לוקה, ע"ש, והערל"נ דן בזה. ותלוי אם יסוד סברת התוס' דל"ש להפקיע הקדושה למפרע דאז הוי חולין בעזרה, וא"כ ה"ה בשחיטה, או משום אכלה כולה בשבועות כח, א, ואולי להרחיב ע"ז נמי בחלק שני. ובעיקר התוס' תמהו דהוא קושיית הגמ' בשבועות, ע' ברכת הזבח. ובגמ' בי' דהמשנה כאן כולם חלים מדין אחע"א בכולל או במוסיף, והיינו שמתחיל באיסור חלב, ונטמא גופו והוי כולל לשאר חתיכות, והרמ' בפיה"מ כתב דטומאה חל דנעשה בן י"ג והיה טמא וכבר היה איסור חלב וחל בב"א, וע' שאג"א (סי' ע) שתמה דבגמ' אי' דהוי כולל. ולמעשה בשטמ"ק כאן (אות ב) הביא גי' כזו כהרמ' מדין בב"א, ורק צ"ע למעשה למה אינו כולל כגמ' כאן, ע' שאג"א שם. ושוב הקדיש הקרבן וחל איסור הנאה והוי מוסיף לאיסור אכילה, ולכן חל נמי איסור הנאה על החלב. ושוב נותר הוי מוסיף לגבוה, ויו"כ הוי כולל לשאר חתיכות בעלמא.

וידועים כאן דברי הרמ' בפיה"מ שכתב כאן נקודה הנפלאה, והרמ' הקשה מאחר דמבואר כאן בגמ' דאם יש איסור הנאה הוי בכלל איסור מוסיף ולכן איסור הקדש חל על חלב, א"כ צ"ע הא דמבואר בכמה מקומות, ע' חולין ק, ב ועוד, דאיסור בשר בחלב הוא רק בבשר המותר באכילה, אבל אם בין כך אסור כמו בשר בהמה טמאה או חלב בחלב, או נבלה, לא נאסר באיסור בשר בחלב משום דאחע"א. והלא בשר בחלב יש בו נמי איסור הנאה לדידן ג' פסוקים וכו', וא"כ למה לא נאמר דיש כאן איסור מוסיף של איסור הנאה של בשר בחלב.

ות' הרמ' דאין איסור הנאה מוסיף דאדרבה אמרינן דמאחר דליכא איסור אכילה ליכא איסור הנאה דלא יתכן איסור הנאה בלי איסור אכילה, וא"כ שום דבר אינו חל, דמאחר דאיסור אכילה אין כאן משום אחע"א ממילא ליכא איסור הנאה, ואין כאן תוספת איסור הנאה.

אך הרמ' לא ביאר מה באמת החילוק בין קודש לבב"ח, וגם בקודש נאמר דמאחר דבחלב הזה ליכא איסור אכילה מצד הקודש דאחע"א ממילא ליכא איסור הנאה דלא יתכן איסור הנאה גרידא בלי איסור אכילה. וכתבו האחרונים, ע' צ"ח בפסחים (מו, ב) וקר"א ביבמות (לג, א) וכן מבואר בדברי רעק"א בדרו"ח (דרוש ט סוף חולין אות ט) דאיסור הנאה של מאכ"א נלמד מאיסור אכילה, וס"ל להרמ' דאינו דבר נפרד בפנ"ע אלא תוספת על העיקר, וכהרחבה על איסור אכילה, ולכן אם אכילה ליכא גם הנאה ליכא, [וע' קה"י כריתות ס"ו] בסוגריים דאפשר אפי' מצד המקורות יש פסוק לאיסור הנאה לעצמו, מ"מ הרמ' ס"ל דיסוד האיסור הוא משום הרחקה שלא יבוא לידי איסור אכילה].

אבל איסור הנאה של קדשים ל"ש כלל להאכילה, ואדרבה כפשוטו אין איסור אכילה כלל, ואפי' באוכל קדשים האיסור הוא משום ההנאה שבו, וכפשוטו צריכים שיעור ש"פ כמו איסורי הנאה, ולכן שפיר חל ההנאה וממילא יש כאן מוסיף הגם דאחע"א.

ובפלת' (פז, יג) כתב באופ"א למה קדשים שאני, ע"ש.

ולמעשה בעיקר קושיית הרמ' למה אי"כ איסור מוסיף בב"ח, כתב המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח סוד"ה ויש לתמוה) דלול"ד הרמ' י"ל באופ"א, דאיסור הנאה של בב"ח אין בו איסור מלקות, ואפשר זה לא מספיק לאיסור מוסיף, ול"ד להקדש דיש בו איסור מלקות, ואפשר רק איסור חמור של הנאה דלוקה עליו התם הוי בכלל מוסיף. וכ"כ בלח"מ (מאכ"א פ"ט ה"ו) והו"ד ברעק"א סוף חולין (שם).

וכתב הקה"י דמבואר דלית להו סברת הרמ', וי"ל דאפי' אם מודו לעיקר סברת הרמ' דאיסור הנאה בעלמא הוי תוספת והרחבה על איסור אכילה, ולא יתכן לחול לעצמו, מ"מ י"ל דס"ל דכאן באחע"א א"א לומר

דאין כאן אלא איסור הנאה בלבד, דהרי באמת גם איסור אכילה יש כאן ורק אינו לוקה, ונפק"מ כמבואר ביבמות (לג, ב) לקוברו בין רשעים גמורים, ושפיר חל כאן בב"ח לגמרי בין אכילה ובין הנאה, ולכן הוצרכו לחלק באופ"א דאיסור מוסיף הזה של הנאה אין בו מלקות ומה"ט אינו מספיק. ובאמת בקובץ הערות (סי' טז) הקשה כן מעצמו על הרמ"א כאן דהרי חל איסור אכילה נמי ונפק"מ לקוברו וכו', והקה"י האריך מבית הלוי דאפשר דין לקוברו הוא מחלוקת ולא קיי"ל כן. והביא שם מקובה"ע הנ"ל שהוכיח יסוד בגדר דין לקוברו דאין הפשט דהאיסור באמת חל וכל דין אאחע"א רק לגבי העונש בלבד, אלא גם עיקר האיסור ליכא, ומ"מ לקוברו מספיק דיש כאן סיבת האיסור, וכאן בב"ח לא מספיק בסיבת האיסור אכילה, ולכן ס"ל להרמ"א דאין חלות אכילה בלי הנאה.

{מחלוקת הראשונים אם איסור הנאה הוא איסור מוסיף}

והנה, בעיקר הגמ' לפנינו דאיסור הנאה הוא בכלל איסור מוסיף, וכמבואר נמי בכל דברי הרמ"א הנ"ל, באמת אינו דבר מוסכם בכל הראשונים, ותוס' בחולין (קא, א) נקטו דאינו בכלל איסור מוסיף, וכתבו לדחות לשון הגמ' דהכוונה לאיסור כולל וחמור. ויש גי' כזו בר' אברהם מן ההר ביבמות (לד, א) שהביא כן בגמ' כאן דהוי כולל מצד שאר הבהמה שעכשיו נאסר מכה הקודש. [ובשטמ"ק כאן אות ד' בשם הר"י כתב דחל מדין חמור על קל, וע' חזו"א (אבע"ז סי' קלד ליבמות יג, א) דתוס' להלן ע"ב כתבו דין זה דחמור על קל וכתבו כדפירושית לעיל ולא הביאו דין זה בשום מקום, אלא הוא בדברי השיטה בשם הר"י ונשמט בתוס' לפנינו, וכן מצינו כמה פעמים בכריתות, ע' להלן יח, א ויט, עמוד ב].

אבל למעשה צריכים להבין למה באמת ס"ל לתוס' דאיסור הנאה לא הוי בכלל איסור מוסיף, הלא יש תוספת איסור ולוקים על זה מצד ההנאה. ונאמרו באחרונים שני טעמים בדעת התוס', בבית הלוי (ח"א סי' מו) וכ"ה כבר בפרי מגדים (שושנת העמקים כלל ט) כתבו דתוס' ס"ל דמוסיף הוא רק אם מוסיף איסור על אנשים אחרים, וכאן כל אחד כבר אסור בחלב זו באכילה, ואין כאן תוספת לאנשים אחרים. אבל בדברי יחזקאל (סי' טו אות יג בהגהה) הוכיח מדברי השאג"א (סי' עו) סברא אחרת דאיסור הנאה הוי איסור אחר, וא"א לאיסור הנאה לגרור ע"י איסור אכילה, ובעינן תוספת של איסור אכילה עצמה וזה ליכא כאן, ומה"ט ל"ד לכל מוסיף דעלמא. וע' להלן ע"ב מחלוקת הראשונים בדין איסור מוסיף של שני שמות איסור, והתם הכל איסור ביאה בעריות ורק משם איסור אחר, וכאן הוא ג"כ סוג איסור אחר של הנאה ואכילה ולתוס' לא מספיק.

{יסוד בסוגיין בדין נותר בקדשים שנפסלו}

נותר ופיגול בחדא בהמה לא משכח"ל. ובגמ' לא ביארו למה לא משכח"ל, ופירש"י דדין נותר רק על דבר שיש לו זמן אכילה או להדיט או למזבח וכאן בפיגול שנפסל אין בו זמן כלל. וכתב המנח"ח (קמב אות ג) דמבואר כאן ברש"י יסוד בפרשת נותר דדבר שנפסל ואין בו זמן כלל אינו בכלל פרשת נותר כלל, ולכן לא משכח"ל בחדא בהמה, וכן מבואר בלשון הרמב"ם (פסו"מ יח, יט) דלא יתכן כלל בהמה א' שנתפגל ויש בו נותר, דליכא נותר כלל אם נפסל.

ורש"י בזבחים (צ, א) כתב נמי כדבריו כאן ורק הוסיף ע"ז פסוק, ואינו סברא בעלמא, דפרשת נותר כתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת וכו', וכאן א"א לאכול היום ולכן לא נעשה נותר.

אולם בצל"ח בפסחים (כח, א) פי' שם בגמ' דגם בקדשים שנפסלו יש איסור להותירן אחר זמן אכילה, ומחוייב לשרפם מיד, ודלא כרש"י בפסחים שם, ע"ש. ותמה המנח"ח דזה נגד הגמ' כאן דליכא כלל נותר אם נפסל. ובנודע ביהודה יו"ד תנינא (סי' נג) הביא דחכם א' הקשה לו כן על מש"כ בצל"ח, וכתב לחלק דהסוגיא כאן לגבי כרת באכילתו אם ניתותר, וכן חטאת בשוגג, וזה ליכא אם נפסל, דעיקר חפצא של נותר הוא כמו שנאמר כי את קודש ה' חילל וכאן כבר נתחלל שנפסל, אבל אם הוא קודם זמנו ודאי עדיין הוא בכלל זמן של לא תותירו ואסור לו להותיר, ואין ראייה נגד זה מסוגיין.

ונמצא דהצל"ח ר"ל דלעולם אפי' אם נפסל נכלל בעיקר פרשת נותר, ואסור להותירו, וכל סברת הגמ' כאן רק לגבי אכילת נותר וקרת אחר שניתותר. וע' אחיעזר (יו"ד סי' כו) שכתב לדקדק מדברי התוס' בפסחים (פב, א) כדברי הנו"ב.

עוד מהלך בגמ' כתב הערל"נ כאן, וכתב דיל"פ כן ברש"י, ע"ש, וע' עולת שלמה.

ויש לציין בכ"ז לדברי המהרש"א בפסחים (עג, א) שכתב בקודש פסול דאם אכלו חייב כרת משום נותר, ולכאורה זה נגד כל הפשטים בסוגיא, וכבר עמד ע"ז בקרני ראש שם, ורק לערל"נ י"ל דכוונתו בהיכ"ת דאין בו משום אאחע"א כמו בב"א, או למ"ד אאחע"א אפי' בלי כולל או מוסיף.